

הקפת הראש (שבועות ב)

גליון 454

בסוף דף ב: מכדי תנא ממכות סליק, מאי שנא דתני שבועות. משום דתני חייב על הראש שנים, אחת מכאן ואחת מכאן (דף ג.) ועל הזקן שנים מכאן ושנים מיכן ואחת מלמטה, חדא דמיחייב עלה תרתי, תנא שבועות שנים שהן ארבע.

וכתבו בתוס' (דף ב: בד"ה חייב על הראש שנים) נראה דאע"ג דעל הזקן אינו חייב אלא בתער כדאמרין בפ' בתרא דמכות דבעינן גילוח שיש בו השחתה, בהקפת הראש חייב אף במספרים כעין תער. והביאו ראיה מסוגיא בנזיר (דף מא) דמבואר שם שכתוב לגלח ראשו של המצורע כדי ללמד דאיתי עשה דגילוח ודחי ל"ת דהקפה. ומזה מוכח דהקפת כל הראש שמה הקפה דאי לאו כן אין שום איסור לגלח כל הראש. ומבואר עוד שם דאין להוכיח מראשו דבעינן תער כדי לקיים מצות גילוח מצורע אלא דוקא מהא דכתיב זקנו, שבא ללמד שהעשה של גילוח מצורע דוחה ללאו של גילוח הזקן. והרי כל האיסור בזקן הוא רק בתער ואם הפסוק כתוב כדי ללמד שהעשה של גילוח מצורע דוחה ללאו של גילוח הזקן מוכח דבעינן תער. אחרת, אין כאן שום איסור, וממילא אין שום חידוש בזה. חזינן בגמ' בנזיר דהקפת הראש אסורה אפי' בלי תער ולכן אין הוכחה דבעינן תער אלא מהפסוק זקנו.

אמנם בחי' הריטב"א (מכות כא.) דחה הראיה וכתב דאילו היה כתוב רק ראשו הו"א דגילוח המצורע בכל דבר אבל בתר דכתב רחמנא זקנו ולמדנו ממנו דגילוח מצורע בתער ממילא ידעינן דבעלמא נמי בין הקפה ובין זקן לא נאסרו אלא בתער.

ועוד הביאו תוס' תוספתא (מכות פ"ג ה"ז) דאינו חייב בהקפת הראש עד שיקפנו בתער. ודחו בתוס' דכוונתם לכעין תער (כמו שמצאנו בנזיר נח: דאמר רב מיקל אדם כל גופו בתער, ומפרש התם כעין תער). והביאו עוד ראיה מהתורת כהנים (מצורע פ"ב ה"ד) דקתני יש בראש מה שאין בזקן שהראש אסור במספרים כבתער. ודחו דשם איירי בנזיר אבל בסתם אדם יתכן שהקפת הראש היא דוקא בתער.

והנה שורש השאלה בהקפה הוא איך ללמוד במשנה במס' מכות (דף כ.) על הראש שנים אחת מכאן ואחת מכאן, על הזקן שנים מכאן ושנים מכאן ואחת מלמטה. רבי אליעזר אומר אם ניטלו כולן כאחת אינו חייב אלא אחת. ואינו חייב עד שיטלנו בתער. רבי אליעזר אומר אפילו לקטו במלקט או ברהיטני חייב, עכ"ל. מה שנאמר במשנה שאינו חייב עד שיטלנו בתער האם זה עולה רק על הזקן או גם על הראש.

הרמב"ם (פ"ב ע"ז ה"ו) פסק לגבי פאת הראש ופיאה זו שמניחין בצדע לא נתנו בה חכמים שיעור. ושמענו מזקנינו שאינו מניח פחות מארבעים שערות. ומותר ללקוט הפיאות במספרים, לא נאסר אלא השחתה של תער. כתוב ברמב"ם שלא נאסר בהקפת הראש אלא תער וכמו בזקן, ודלא כתוס'. ובקריית ספר כתב שהוקש פאת הראש לפאת הזקן. וכן כתב בחי' הריטב"א (מכות כא.) דאפשר דטעמא דתוספתא דיליף הקפה מהשחתה בהיקש. אלא שהרמב"ם כתב דמותר במספרים ולא נקט שבמלקט ורהיטני מותר. וגם חידש הרמב"ם שהאיסור הוא כשאנו מניח ארבעים שערות. משמע שאם גילח בתער את פאת הראש והשאר מ' שערות אינו עובר. וצ"ב מנין למד זאת. וע"כ דהבין מסברא שהאיסור הוא להקיף דהיינו שלא יהיו שם שערות ואין קפידא על גילוח כמה שערות בודדות. האיסור הוא בתוצאה שהמקום יהיה עגול ובלי שער.

והביא בכס"מ שהסמ"ג הק' דבתוספתא במכות מבואר דיש תולש שתי שערות וחייב. וכתב דאינו יודע מה הוקשה לסמ"ג דהא רבינו איירי בשיעור הנחת הפאה כמה שערות חייב להניח, והתוספתא איירי בתולש שערות מהפאה, כמה שערות יתלוש ויתחייב, ובשנים יתחייב. אלא דצ"ב בדברי הכס"מ דהא אם יש לו מ"ב שערות ותלש ב' לא יתחייב, ואם יש לו מ' לכאור' גם בתלישת אחת יתחייב דהא לא נשאר לו מ'. ואולי כוונתו לומר שגם אם יש לו מ' לא יתחייב עד שיתלוש שנים דבפחות מזה לא הוי מעשה חשוב של הקפה.

והנה בנזיר (דף מא) יש נידון אם הקפת כל הראש שמה הקפה או לא. וביארו שם בתוס' (ריש מא:) דעיקר איסור הקפה דכתיב לא תקיפו פאת היינו דוקא כשנוטל הפאות לבד דהא הקפה היא להשוות צדעיו לאחריו אזנו. אבל במקיף כל הראש שאין לו שום שער בשום מקום בראשו יש מקום לומר שאין כאן הקפה כי כל האיסור הוא כלפי השער שנשאר, שהשוה צדעיו. ובוזה נחלקו, דלמ"ד אחד לא שמה הקפה אבל למ"ד השני שמה הקפה. וזהו מה דמבואר שם בנזיר שנתחדש במילה ראשו דבמצורע העשה לגלח דוחה הלאו של הקפה כשמגלח כל הראש, וע"כ שבהקפת כל הראש יש בו משום הקפה.

והסתפק בבאר יעקב (שבועות סי' ג) מה נאמר בחידוש הזה שהקפת כל הראש שמה הקפה. האם הפשט הוא שהגם שהמשיך והקיף כל הראש עדיין נחשב הקפה או שנתחדש בזה שאין האיסור דוקא להקיף אלא האיסור הוא לגלח מקום הפאות כמו שאסור לגלח מקום הזקן. ודייק כהצד השני מלשון הקרית ספר שכתב המגלח כל הראש כאחד לוקה דהקפת כל הראש שמה הקפה וסברא היא דאטו משום דהוסיף לגלח לא יתחייב על הפאות. משמע דהאיסור הוא לגלח ולכן בזה שגילח יותר לא יפטר. אם האיסור הוא דוקא לעשות ההיקף הרי מן הסברא גרע וגרע דהא בסוף לא השוה הצדעים לאחריו אזנו.

וכתב בבאר יעקב לחדש דאם האיסור הוא לגלח, שפיר ילפינן מגילוח הזקן שאינו אלא בתער אבל אם האיסור הוא שיהא מוקף אז אין זה איסור גילוח דוקא, ולכן אסור גם שלא בתער. ועל פי זה יישב הגמרא בנזיר, דשם הבנת הגמ' היא שאין האיסור לגלח אלא דילפינן מראשו שהאיסור להקיף הוא גם באופן שהקיף כל הראש ולכן נקטה שאסור גם שלא בתער אבל הרמב"ם נקט שהוא איסור גילוח והאיסור להקיף כל הראש הוא מן הסברא וכנ"ל שאם אסור לגלח אטו בגלל שגילח יותר פטור. והיות והאיסור הוא לגלח שפיר מדמינן הקפת הראש לגילוח הזקן וחייבים רק בתער.

אמנם לכאורה נראה מהרמב"ם דגדר האיסור אינו הגילוח דהא הרמב"ם קבע שיעור של מ' שערות וכנ"ל דמשמע שאין האיסור לגלח אלא האיסור הוא שלא תישאר לו פאת הראש. ולכן אם יגלח וישארו לו מ' שערות לא עבר כלום. ואם חייבים על הקפת כל הראש צריכים לומר שנתחדש שלמרות שגילח יותר, סוף סוף הוריד את החלק של פאות הראש ולכן חייב אפי' שבסוף לא נשאר ההיכר של עיגול השערות. אבל אם האיסור היה הגילוח לכאורה כל גילוח בכל מקום של הפאה צריך להיות אסור ולא דוקא בפחות ממ'.

והנה רבי עקיבא איגר בגליון הש"ס (בסוגיא) כתב על דברי התוס' שס"ל שחייב בהקפת הראש אף במספרים דלמה דפסקין בשו"ע (יו"ד סי' קפא סע' ג) דראוי לחוש להאוסרים בהקפת הראש במספרים ה"נ יש לאסור במלקט, וא"כ יהיה אסור לסרוק פאות הראש דהא יש חשש שייתלשו שערות ויעבור על איסור דאורייתא של תלישת שערות פאות הראש. ונשאר בצ"ע לדינא.

ובשו"ת חתם סופר (יו"ד קלט) כתב שלא ראה אצל רבו הגאון ר' נתן אדלר שחשש לזה. וכתב דוודאי לשיטת הרמב"ם דיהיב שיעורא לפאת הראש ארבעים שערות אין חשש דלא שכיח שישיר רוב שערותיו ויעמידם על ארבעים. והוסיף דהא דיהיב שיעורא דמ' שערות לא מהלכה למשה מסיני אמרו כן ולא הו' מב"ד של יעב"ץ שייסדו שיעורים אשר לא שיעורם אבותינו בש"ס אלא נראה דשיעורו מן התורה הוא בשירוב ב' שערות דלא הקפיד אלא שלא ישוה צדעיו עם אחוריו אזנו. וכל שלא שוו ושתי שערות מפסיקות שזהו השיעור המקובל בכל דיני שיעור אז לא הוי היקף רק שהיה מקובל בידם מקודמיהם משום מראית עין להשאיר מ' שערות שלא יראה כמשהו הצדעים עם אחוריו אזנו. וממילא אין לאסור במסרק משום פסיק רישיה באיסור דרבנן שישיר שתיים ממספר ארבעים (וחזינן מדבריו שצריך להשיר שתיים מהארבעים ולא די באחד, דבהשרת שער אחד אין בה שיעור מעשה הקפה וכנ"ל). ואמנם הסמ"ג הוכיח מהתוספתא שאסור אפי' שתי שערות אבל א"צ להחמיר תרי חומרי אהדדי, דהא במשנה (נזיר מב.) מבואר שאסור לנזיר לסרוק אבל אצל כל אדם בפאות ראשו לא כתוב שאסור. וע"כ דלא חייב אלא בהשרת כל השער בלי להשאיר שתי שערות או דבעינן דוקא תער כזקן. אבל להחמיר שגם בלי תער וגם בשתי שערות אסור א"צ להחמיר.

עכ"פ חזינן מהחת"ס שלמד ברמב"ם שהאיסור תורה להקיף הוא לעשות שיהיה מוקף ולא לגלח שערות בודדות. אבל בסמ"ג אפשר ללמוד שהאיסור הוא לגלח בכל מקום בפאה ולכן חייב אפי' בשתי שערות.